

بودیسم در اروپا

علی فرح بخش

جاده ابریشم به اروپا راه یافت و تأییراتی بر تمدن‌های باستانی غرب بر جای گذاشت. حتی گروهی از محققان بر این باورند که اندیشه‌های عیسی مسیح نیز تحت تأثیر باورهای بودایی بوده، هر چند که این نظریه قطعیت چندانی ندارد و نیازمند تحقیقات تکمیلی بسیار دشواری است.

انتقال اندیشه‌های بودایی به غرب طی قرن‌ها به کندی پیش می‌رفت، شاید علت این امر تفاوت در نوع ساختارها و بنیان‌های فلسفی دو منطقه بود و یا ممکن است مسافت جغرافیایی و ... عامل این وضع باشد. اما ورود بسیار موفق اندیشه‌های بودایی و مورد توجه قرار گرفتن آن، در اواخر قرن نوزدهم و پس از آن رخ داد یا به تعبیر دقیق‌تر پس از سال ۱۸۷۰ میلادی. این جهش با گرایش‌ها و معارفه‌هایی که از سوی گروهی از غربیان صورت گرفت، انجام شد. در میان این غربیان می‌توان به فیلسوفانی چون آرتور شو پنهاور^۱ و هلنا بلاواتسکی^۲ اشاره داشت.

پس از آن بود که غربیان هر چه بیشتر به سوی کنکاش در اندیشه‌های بودایی گرایش یافتند. محققان بسیاری به شرق دور و زادگاه دین بودا عزیمت کردند تا مستقیماً به پژوهش پیرامون آیین بودا بپردازند. از جمله این افراد می‌توان به الکساندرا دیوید نیل^۳ اشاره کرد. وی در اوایل قرن بیستم به لهاسا^۴ مرکز تبت سفر کرد و بیش از ۳۰ کتاب پیرامون آیین بودا و فلسفه‌های بودایی و نیز سفرهایش به رشته‌ی تحریر درآورد. در سال ۱۹۱۱ وی برای ادامه تحصیلاتش در زمینه‌ی آیین بودا به هند سفر کرد. در ۱۹۱۲ وی موفق شد با سیزدهمین دالایی لاما^۵ ملاقات کرده و سوالات خود پیرامون آیین بودا را با وی مطرح کند.

امروزه آیین بودا در اروپا طرفداران بسیاری را به سوی خود جلب کرده، در اینجا لازم به ذکر است که منظور از طرفدار، صرفاً به معنای پیرو دینی نیست. پیروان دین بودایی در اروپا جمعیت بسیار اندکی را شامل می‌شوند. این قاره از لحاظ تراکم جمعیت بودایی پس از قاره‌های آسیا و آمریکا قرار گرفته و دارای حدوداً یک میلیون و هفتصد و هشتاد هزار بودایی است که این رقم تنها بیست و پنج صدم درصد از جمعیت اروپا را شامل می‌شود.

همان گونه که ذکر شد، آیین بودا طرفداران بسیاری دارد، هر چند که ممکن است قشر کثیری از این جمعیت تنها به دین بودایی علاقه‌مند باشند و نتوان آنان را پیروان رسمی آیین بودا قلمداد کرد اما هرگز نمی‌توان تأثیر دین بودا را بر جوامع غربی و اروپایی انکار کرد. این نوشتار پس از معارفه‌ی پیرامون آیین بودا در اروپا به بررسی علل و دلایل گرایش اروپاییان به آداب و اندیشه‌های بودایی خواهد پرداخت.

پیشینه‌ی آیین بودا در اروپا

گروهی از محققان بر این باورند که اولین تماس‌های آیین بودا با اروپا پس از فتح قسمت‌هایی از هند توسط اسکندر کبیر در قرن سوم پیش از میلاد رخ داد. پس از این رخداد، تبادلات فرهنگی و هنری گوناگونی بین هند و یونان صورت پذیرفت. در دوران پادشاهی آشوکا^۶ (۲۷۲ تا ۲۳۲ ق.م) در هنده آیین بودا به پیشرفت‌های بسیاری نائل آمد که پیش از آن بسیار ضعیف‌تر بود. آشوکا نمایندگان بسیاری به غرب اعزام داشت و به معرفی آیین بودا پرداخت و همچنین شماری از اندیشمندان غربی و خصوصاً یونانی را جلب کرد تا آنجا که حتی در بعضی گزارش‌های تاریخی ذکر شده است که وی اندیشمندان غربی را خریداری می‌کرده است. آیین بودا همچنین از طریق

محققان و پژوهشگران بسیاری به سوی شرق عازم شدند تا پیرامون آیین بودا و فلسفه‌ی آن کسب اطلاع کنند. در این میان کتاب‌ها و متن‌های بودایی بسیاری نیز به زبان‌های مختلف اروپایی ترجمه شد. از این دست می‌توان به محققان آلمانی اشاره داشت. در سال ۱۹۰۳ اولین تشکیلات بودایی در آلمان تأسیس شد و متعاقب آن، این مرکز به ترجمه‌ی متون بسیار مهم پالی به زبان آلمانی پرداخت. محققانی چون کارل ایوگن نیومن^۱، نیان تی لوکا^۲ و ... در این حرکت سهمیم بودند.

نویسندگان برجسته‌ی دیگری نیز به سوی آیین بودا گرایش یافتند. نویسندگانی چون هرمان هسه^۳ که کتاب بسیار مشهوری تحت عنوان سینارتا^۴ در سال ۱۹۲۲ به چاپ رساند که با موفقیت بسیار چشمگیری روبه‌رو شده و به زبان‌های بسیاری ترجمه شد.

علاوه بر محققان و پژوهشگران اروپایی، گروهی از شرقیان نیز به کمک اروپاییان شتافتند تا در تفهیم و نشر اندیشه‌های بودایی در اروپا به هم‌قطاران خارجی خود مدد رسانند. اساتید بزرگی چون تایزن دشی مارو^۵ و تیچ نات هان^۶ و ... در معرفی آیین بودا و به ویژه مکتب ذن بودیسم در اروپا و علی‌الخصوص در فرانسه نقش بسیار مؤثری داشتند.

مهاجرت شرقیان از سوی دیگر، بر آشنایی هر چه بیشتر اروپاییان با آیین بودا افزود. همایش‌ها و دفاتر مرکزی بودایی، رفته‌رفته شکل منسجم‌تری گرفتند و گاه مراکزی نیز از سوی طرفداران آیین بودا در اروپا که خود اروپایی بودند در کشورهای مختلف تأسیس شد. برای نمونه اولین گروه بوداییان کروآت در کرواسی در سال ۱۹۸۰ شکل گرفت و متعاقب آن مراکز و انجمن‌های بسیاری که مربوط به فرقه‌های مختلف بودایی بودند، تأسیس شد.

در نروژ نیز اولین انجمن بودایی در سال ۱۹۷۹ آغاز به کار کرد. در بسیاری از کشورهای اروپایی انجمن‌ها، مراکز و دفاتر بودایی بسیاری شکل گرفت که گاه از سوی مهاجران بودایی بوده و گاه کاملاً اروپایی بود. بسیاری از این انجمن‌ها به انتشار اخبار، کتب و ... همت گماردند و در این بین رفته‌رفته آیین بودا بر فرهنگ نوین اروپا تأثیر گذاشت.

از جدیدترین مراکز بودایی اروپا می‌توان به خانه تبت در شهر فرانکفورت آلمان اشاره کرد که در نوامبر سال ۲۰۰۵ میلادی در راستای معرفی فرهنگ و هنر تبت تأسیس شد.

امروزه، تحقیقات پیرامون آیین بودا در اروپا به صورت بسیار منسجم در بسیاری از کشورهای این منطقه صورت می‌گیرد و نتایج تحقیقات به صورت کتاب، نشریه، برنامه‌های تصویری، مقالات اینترنتی و ... در اختیار علاقه‌مندان به آیین بودا و بوداییان قرار می‌گیرد.

امروزه اروپاییان بسیاری به سوی آیین بودا گرایش می‌یابند. این افراد با مراجعه به مراکز بودایی و دیرها و معابد این آیین، به صورتی بسیار ملموس با مراسم، آداب و فلسفه‌ی دین بودایی آشنا شده و ممکن است به صورتی رسمی به سلک پیروان آیین درآیند. هر چند که این امر در اروپا بسیار مشهود نیست.

دلایل گرایش اروپاییان به آیین بودا

نخستین دلیل گرایش اروپاییان به آیین بودا را می‌توان خلأ ناگهانی اندیشه‌های مذهبی دوره‌ی ویکتوریا در بریتانیا دانست که بر ساختار اندیشه‌ای اروپا نیز سربایت کرد. دوره‌ی ویکتوریایی در بریتانیای کبیر اوج دوران انقلاب صنعتی بریتانیا و شاخصه‌ی امپراطوری این کشور به شمار می‌رود. این دوره را غالباً بین سال‌های ۱۸۳۷ تا ۱۹۰۱ میلادی یعنی زمان سلطنت ملکه ویکتوریا

می‌دانند. انقلاب موجب گسترش راه آهن به کل کشور و پیشرفت‌های مهم در مهندسی شد. در سال ۱۸۴۸ انقلاب‌های زیادی با تأثیرگیری از انقلاب فرانسه در اروپا اتفاق افتاد. در بسیاری از کشورهای اروپایی به ویژه آلمان انقلاب صنعتی به وجود آمد.

این انقلاب تا پایان سده با ساختن کارخانجات و راه آهن در تمامی سطح قاره گسترش پیدا کرد. هر چند که تأثیر رومانیتسم تا حدود زیادی در دوره‌ی ویکتوریایی قابل مشاهده بود ولی در میانه این سده با مخالفت‌های جدی مواجه شد بسیاری از اکتشافات علمی مثل نظریه‌ی تکامل داروین و نظرات آگوست کنت فیلسوف فرانسوی که تا حدودی از انقلاب صنعتی تأثیر گرفته بودند، باعث قدرت‌گیری عقل‌گرایی جدید (پوزیتیویسم) که شاخصه‌ی ادبی آن ناتورالیسم است شد. نظریه‌ی آن که تأثیر زیادی از فلسفه جبرگرا و علم ژنتیک گرفته بود، بر روی اهمیت محیط در شکل‌دهی انسان و رمان‌های فرانسوی جدید تأکید داشت. در این میان، شک برخاسته از نظریه‌ی داروین و تعامل آن با انقلاب صنعتی، بنیان‌های مذهبی جامعه‌ی اروپا را که انباشته از مسیحیت بود، تضعیف کرد. مسیحیتی که در تار و پود زندگی، فرهنگ و هنر اروپاییان ریشه دوانده بود.

همان‌گونه که در پیشینه‌ی آیین بودا در اروپا ذکر شد، شروع فوران اندیشه‌های بودایی در اروپا در اواخر قرن نوزدهم رخ داد. این ظهور درست در زمانی رخ داد که اروپاییان نیازمند تفکرات مذهبی نبودند، تفکراتی که اگر با اندیشه‌های عصر صنعتی موافق نیست، لاقلاً با آن مغایر نیز نباشد. در همین دوره بود که آیین بودا فرصتی برای رشد یافت. هر چند که هرگز نتوانست به عنوان یک دین بنیادین ظاهر شود، اما پیشرفت‌های بسیاری در اروپا کرد.

نکته‌ای که در این میان شاید کمی غیرمتعارف به نظر برسد آن است که در

باشد. امروزه بازار خرید و فروش کالاها آیینی بودا از قبیل تمثال‌های بودا، ظروف مقدس بودایی، زنگ‌های مراسم، تابلوهای نقاشی، تقویم‌های دیواری بودایی و . . . در اروپا از رونق بسیار خوبی برخوردار است و در این حال این روند خود به نوعی تبلیغ آیین بودا محسوب شده و گروه‌هایی را بر آن می‌دارد تا به کسب اطلاعات بیشتر پیرامون دین بودا بپردازند.

ششمین عنصر مؤثر در جلب نظر اروپاییان، وسایل ارتباط جمعی از قبیل رسانه‌های تصویری، رادیو و خصوصاً شبکه‌ی جهانی اینترنت است. در این میان اینترنت نقش بسیار مؤثری را در معرفی آیین بودا برای اروپاییان بر عهده دارد.

هفتمین عامل تأثیرگذار بر گرایش اروپاییان به آیین بودا، خیل عظیم کتاب‌ها و نشریات تخصصی پیرامون آیین بودا است که امکان دستیابی آسان علاقه‌مندان را فراهم می‌آورد.

هشتمین انگیزه‌ی گرایش اروپاییان را می‌توان در سینمای حرفه‌ای جهان یافت. فیلم‌های بسیاری با به نمایش گذاشتن آداب و رسوم و زیر و بم‌های آیین بودا خواسته یا ناخواسته به تبلیغ دین بودا می‌پردازند و به علت قدرت اعجاب‌انگیز سینما در انتقال مفاهیم، بر گرایش غربیان به سوی تفکرات بودایی بسیار تأثیرگذارند.

نهمین علت جلب اروپاییان به سوی آیین بودا گسترش صنعت گردشگری در جهان است. امروزه معابد بودایی شرق، در زمره‌ی پرفروش‌ترین اماکن مورد بازدید گردشگران قرار دارد، هر چند که این امر در گذشته نیز بسیار مشهود بوده، اما امروزه میزان آن بسیار افزایش یافته است. برای نمونه این امر چنان مشهود بوده که دولت چین کمونیست اخیراً برنامه‌های بسیار منظمی را جهت سازماندهی و بازسازی معابد بودایی مخروبه و یا در حال تخریب، ترتیب داده است، این در حالی است که تاکنون دولت کمونیست چین آنچنان اهمیتی به معابد بودایی نمی‌داد. بازدید گردشگران اروپایی علاقه‌مند به آثار و معابد بودایی، انگیزه‌ی بسیار قدرتمندی را در آنها خلق می‌کند تا هر چند بیشتر به سوی تعمق در بنیان‌های دین بودا سوق یابند. مسلماً دلایل و علل گوناگون دیگری نیز در جلب اروپاییان به سوی این شیوه‌ی بودایی و دین بودا وجود دارد که از حیطه‌ی این مقاله خارج است.

مجموعیت بودیسم در کشورهای اروپایی

ردیف	کشور	جمعیت کل بودیسم	جمعیت بودیسم
۱	آلمان	۸۲,۴۳۱,۳۹۰	۰/۱
۲	اتریش	۸,۱۸۴,۶۹۱	۰/۱۲۷
۳	انگلستان	۶۰,۴۴۱,۴۵۷	۰/۵
۴	بلژیک	۱۰,۳۶۴,۳۸۸	۰/۲
۵	پرتغال	۱۰,۵۶۶,۲۱۲	۰/۶
۶	روسیه	۱۴۳,۴۲۰,۳۰۹	۰/۵
۷	سوئد	۷,۴۸۹,۳۷۰	۰/۱
۸	فرانسه	۶۰,۶۵۶,۱۷۸	۰/۸
۹	فنلاند	۵,۲۲۳,۴۴۲	۰/۱
۱۰	نروژ	۵,۹۳۰,۴۱۴	۰/۱
۱۱	هلند	۱۶,۴۰۷,۴۹۱	۰/۵

جدول آماری جمعیت بودیسم در اروپا (آخرین آمار منتشره در سال ۲۰۰۶ میلادی) از منابع ذیل اتخاذ شده:

- US State Department's International Religious Freedom ۲۰۰۴ Report
- adherents. Com
- census. gov

همان عصر و پیش از آن کشورهای اروپایی عموماً دولت‌هایی استعمارگر بودند. سیاست‌های استعمارگرایانه‌ی گروهی از کشورهای اروپایی برای ایجاد سلطه بر کشور مستعمره بر اساس کسب اطلاعات کامل از وضعیت جغرافیایی، زیست‌شناختی، تاریخ، فرهنگ و به ویژه باورهای دینی کشور مورد نظر برای تجاوز، استوار بود. از این رو دولتمردان در راستای ایجاد ضربه و تسلط بر جوامع زیردست به کسب اطلاعات پیرامون مسائل مذکور و خصوصاً باورهای دینی مردمان مستعمره می‌پرداختند. در این میان سرزمین هند مخزنی از ادیان بود که محققان دین‌پژوه بریتانیایی خواسته و یا ناخواسته به کفالی تبدیل شدند که سیاستمداران بریتانیا برای نفوذ به تار و پود بنیان‌های عقیدتی مردمان هند را آنان سودمی جستند هر چند که در این میان تحقیقات دین‌پژوهی به رشد قابل ملاحظه‌ای دست یافت.

دومین نکته‌ی که می‌تواند علل گرایش و علاقه‌مندی اروپاییان به آیین بودا باشد بن بست معنوی عصر معاصر در اروپاست. این بن بست معنوی که متعاقب خال‌دین‌باوری عصر ویکتوریا رخ داد، در دهه‌های اخیر بسیار مشهود است. دین بودایی به علت وجود روش‌های عملی سوق به سوی آرامش درونی از قبیل فنون مدیتیشن، بسیار مورد توجه اروپاییان قرار گرفت. در این بین مکتب دین ۱۴ بودایی به علت ویژگی‌های خاص و منحصر به فردش، بسیار مورد توجه غربیان است. برای اروپاییانی که همواره به زندگی به صورت یک دوران ماشینی بی‌روح نگرسته‌اند، نگرش بودایی به زیستن و محیط پیرامون، بسیار لذت‌بخش و آرام‌بخش است.

سومین دلیل توجه اروپاییان به آیین بودا را می‌توان ضعف گروهی از کلیساهای مسیحی در جلب و حفظ پیروانشان قلمداد کرد. کلیساهای مسیحی و نیز مراکز علوم دینی مسیحیان با پیشینه‌ی نه چندان موفق تاریخی‌شان در جلب دوستانه‌ی طرفداران معنویت، موقعیتی را پدید آوردند که متواریان از کلیساهای دست به دامن ماواهای دیگر همانند آیین بودا و یا دیگر فرقه‌های مذهبی شوند.

چهارمین علت پخش افکار بودایی در جامعه‌ی اروپا، سیل مهاجران خارجی آمده از شرق دور است. بوداییانی که پس از استقرار در اروپا به احداث اماکن مذهبی و تبلیغ مستقیم یا غیرمستقیم دینشان پرداختند. پنجمین عامل مؤثر در جلب توجه مردمان اروپا، هنر بودایی است. هنرهای گوناگون بودایی از قبیل معماری، شعرسرایی، پیکره‌سازی، نقاشی و . . . برای اروپاییان بسیار جالب توجه است، هر چند که این امر مسلماً نمی‌تواند عمومیت کامل داشته

* پی‌نوشتها در دفتر مجله موجود است